

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Feit of fictie? De Vesuvius-brieven van Plinius als historische bron

Kroon, C.

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Kroon, C. (null). (2014). Feit of fictie? De Vesuvius-brieven van Plinius als historische bron., Amsterdam: VU University. Retrieved from <http://www.quamlibet.nl>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Feit of Fictie?

De Vesuvius-brieven van Plinius als historische bron

Opdracht

Pierre-Henri de Valenciennes (1813)

14 november 2014

Auteur: Caroline Kroon (Vrije Universiteit en Universiteit van Amsterdam)

Redactie: Suzanne Adema (Vrije Universiteit en Universiteit van Amsterdam)

Feit of Fictie? De Vesuvius-brieven van Plinius als historische bron

Plinius minor heeft twee brieven geschreven over de uitbarsting van de Vesuvius. Deze twee Vesuvius-brieven van Plinius minor zijn niet de enige bron uit de oudheid zelf die we bezitten over de ramp van 79 na Chr., maar wel de beroemdste. Het bijzondere van deze brieven is dat ze een ooggetuigenverslag bevatten van Plinius Minor, die op het moment van de uitbarsting in de villa van zijn oom te Misenum verbleef (Plinius Maior, de beroemde geleerde en vlootcommandant).

Plinius Minor schreef zijn tweedelig verslag op verzoek van de geschiedschrijver Tacitus, die er in zijn *Historiae* (beslaat periode 69-96: vierkeizerjaar t/m dood Domitianus) gebruik van wil maken. Het betreffende deel van de *Historiae* is echter niet overgeleverd, zodat we niet kunnen zien hoe Tacitus het materiaal verwerkt heeft.

In deze opdracht onderzoek je wat de waarde is van brief 6.16, de brief over de dood van Plinius maior, als je hem als historische bron wil gebruiken. Er zijn allerlei manieren waarop je dat zou kunnen doen, maar in deze opdracht richt je je op de presentatie van het verhaal. Je analyseert Plinius' verteltechnieken door een inventarisatie van zijn gebruik van verleden tijden (perfectum, imperfectum, plusquamperfectum, praesens historicum).

Theorie over het gebruik van verleden tijden in een verhaal

Verhalende teksten worden gekenmerkt door een chronologische opeenvolging van gebeurtenissen die ieder op zich het verhaal een stap verder brengen en *samen een verhaalwereld vormen*. Deze opeenvolgende gebeurtenissen vormen de *hoofdlijn* (kern) van het verhaal. Een verteller kan deze hoofdlijn-gebeurtenissen op twee manieren presenteren:

- a) Op afstand, terugkijkend vanuit zijn eigen 'hier en nu' naar het hier en nu van de verhaalwereld. Hiervoor wordt in het Latijn gewoonlijk het PERFECTUM gebruikt.
- b) van dichtbij, alsof de verteller middenin het verhaal staat en ter plekke verslag van de gebeurtenissen doet. Hiervoor wordt gewoonlijk het PRAESENS HISTORICUM gebruikt. Deze laatste manier heeft soms iets weg van een ooggetuigenverslag, waarbij de lezer meekijkt met de personages en de afstand tussen de verhaalwereld en de wereld van de lezer als het ware verdwijnt. Vaak wordt deze vertelwijze gekozen voor prominente of belangrijke passages in een verhaal.

Naast de hoofdlijn-gebeurtenissen die het verhaal verder brengen bevatten verhalen meestal ook *ondersteunend materiaal*. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de beschrijving van de achtergrond waartegen de gebeurtenissen op de hoofdlijn zich afspelen, of waarbinnen ze optreden: dergelijk ondersteunend materiaal vormt de 'setting' van het verhaal. In deze passages treden vooral het IMPERFECTUM en het PLUSQUAMPERFECTUM op.

Andere vormen van ondersteunend materiaal zijn uitleg of commentaar van de verteller. Dit type van ondersteunend materiaal beschrijft niet zozeer de 'setting' waarbinnen de gebeurtenissen in de verhaalwereld zich afspelen, maar geeft bijv. aan wat de verteller vanuit zijn eigen 'hier en nu' zelf vindt van de gebeurtenissen, hoe hij de gebeurtenissen samenvat of interpreteert. Voor dergelijke opmerkingen 'na afloop' wordt meestal het 'gewone' PRAESENS gebruikt, maar ook andere tijden, zoals het perfectum, zijn mogelijk.

Plinius Epistula 6.16: Opbouw en teksttypen

De theorie over tijdgebruik hierboven gaat over teksten in het verhalende teksttype. Plinius *Epistula* 6.16 is niet alleen maar een verhaal, maar de brief bestaat in feite uit drie delen. Het eerste en laatste deel zijn typisch 'briefachtig' en zijn niet verhalend (het teksttype laat zich nog het best omschrijven als 'zaken regelen'). Het middendeel, het verslag van de gebeurtenissen in 79, is geschreven in het verhalende teksttype. Hieronder vind je een overzicht van de brief.

Deel I (§ 1-3) inleiding, teksttype waarin zaken geregeld worden

Graag ga ik in op jouw verzoek, Tacitus, om verslag te doen van de dood van mijn oom. Hij is de eer van vermelding in jouw geschiedwerk waard: niet alleen heeft hij dingen gedaan die het waard zijn opgeschreven te worden (*facere scribenda*), ook heeft hij zelf dingen geschreven die lezenswaardig zijn (*scribere legenda*). *Iniugis* aan eind § 3 pakt *petis* aan begin van § 1 weer op en rondt zo het inleidende deel af.

Deel II (§ 4-20) centraal deel, verhalend teksttype

Het verslag van de uitbarsting van de Vesuvius en hoe Plinius maior daarbij omgekomen is. Het verslag van de gebeurtenissen is een voorbeeld van een verhalende tekst (ingebod in een brief).

Deel III (§21) afsluiting, teksttype waarin zaken geregeld worden

Plinius rondt de brief af door te zeggen dat hij alles naar waarheid verteld heeft, zowel wat hij zelf heeft meegemaakt als wat hij van anderen meteen na de ramp heeft gehoord. Tacitus kan daar zelf uit kiezen wat hij voor zijn geschiedwerk nodig heeft.

De presentatie van het verhalende deel van brief 6.16

Bij deze opdracht inventariseer je welke verleden tijd op welke plek in het middendeel van de brief gebruikt wordt. Je kijkt wat het effect van het tijdgebruik is op hoe het verhaal overkomt. Ook kijk je wie of wat het onderwerp van de zin is en vanuit wiens of welk perspectief het verhaal hoofdzakelijk verteld wordt. Daarna trek je conclusies over de brief als geheel op basis van je onderzoeksuitkomsten.

1. Markeer in het centrale deel van de brief (§ 4-20) alle persoonsvormen *in hoofdzinnen*: roze voor imperfectum, blauw voor plusquamperfectum, geel voor praesens historicum, groen voor perfectum en oranje voor het 'gewone' praesens.
2. Vul de werkwoordsvormen in in de tabel. Noteer daarbij ook het nummer van de zin.
3. Welke 2 verleden tijden worden het meest gebruikt?
-
-
4. Welk type subject treedt bij deze twee tijden op?
5. Welke tijd wordt overwegend voor de hoofdlijn van het verhaal gebruikt?
6. Wat valt op aan het gebruik van het perfectum in de tekst?
7. Wat kun je uit het gebruik van de tijden opmaken over waar het Plinius in deze brief vooral om te doen is?

Tekst Plinius Epistula 6.16, § 4-20

4 Erat Miseni classemque imperio praesens regebat. Nonum Kal. Septembres hora fere septima mater mea indicat ei apparere nubem inusitata et magnitudine et specie.

5 Usus ille sole, mox frigida, gustaverat iacens studebatque; poscit soleas, ascendit locum ex quo maxime miraculum illud conspici poterat. Nubes — incertum procul intuentibus ex quo monte; Vesuvium fuisse postea cognitum est — oriebatur, cuius similitudinem et formam non alia magis arbor quam pinus expresserit.

6 Nam longissimo velut trunco elata in altum quibusdam ramis diffundebatur, credo quia recenti spiritu evecta, dein senescente eo destituta aut etiam pondere suo victa in latitudinem vanescebat, candida interdum, interdum sordida et maculosa prout terram cineremve sustulerat.

7 Magnum propiusque noscendum ut eruditissimo viro visum. lubet liburnicam aptari; mihi si venire una vellem facit copiam; respondi studere me malle, et forte ipse quod scriberem dederat.

8 Egrediebatur domo; accipit codicillos Rectinae Tasci imminente periculo exterritae — nam villa eius subiacebat, nec ulla nisi navibus fuga -: ut se tanto discrimini eriperet orabat.

9 Vertit ille consilium et quod studioso animo incohaberat obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse non Rectinae modo sed multis — erat enim frequens amoenitas orae — laturus auxilium.

10 Properat illuc unde alii fugiunt, rectumque cursum recta gubernacula in periculum tenet adeo solutus metu, ut omnes illius mali motus omnes figuras ut deprenderat oculis dictaret enotaretque.

11 Iam navibus cinis incidebat, quo propius accederent, calidior et densior; iam pumices etiam nigrique et ambusti et fracti igne lapides; iam vadum subitum ruinaque montis litora obstantia. Cunctatus paulum an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret monenti 'Fortes' inquit 'fortuna iuvat: Pomponianum pete.'

12 Stabiis erat diremptus sinu medio — nam sensim circumactis curvatisque litoribus mare infunditur -; ibi quamquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen et cum cresceret proximo, sarcinas contulerat in naves, certus fugae si contrarius ventus resedisset. Quo tunc avunculus meus secundissimo inventus, complectitur trepidantem consolatur hortatur, utque timorem eius sua securitate leniret, deferri in balineum iubet; lotus accubat cenat, aut hilaris aut — quod aequae magnum — similis hilari.

13 Interim e Vesuvio monte pluribus locis latissimae flammae altaeque incendia relucebant, quorum fulgor et claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione ignes relictos desertasque villas per solitudinem ardere in remedium formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit et quievit verissimo quidem somno; nam meatus animae, qui illi propter amplitudinem corporis gravior et sonantior erat, ab iis qui limini observabantur audiebatur.

14 Sed area ex qua diaeta adibatur ita iam cinere mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, ut si longior in cubiculo mora, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano ceterisque qui pervigilaverant reddit.

15 In commune consultant, intra tecta subsistant an in aperto vagentur. Nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, et quasi emota sedibus suis nunc huc nunc illuc abire aut referri videbantur.

16 Sub dio rursus quamquam levium exesorumque pumicum casus metuebatur, quod tamen periculorum collatio elegit; et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt; id munimentum adversus incidentia fuit.

17 Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque; quam tamen faces multae variaque lumina solvebant. Placuit egredi in litus, et ex proximo adspicere, ecquid iam mare admitteret; quod adhuc vastum et adversum permanebat.

18 Ibi super abiectum linteum recubans semel atque iterum frigidam aquam poposcit hausitque. Deinde flammae flammarumque praenuntius odor sulphuris alios in fugam vertunt, excitant illum.

19 Innitens servolis duobus assurrexit et statim concidit, ut ego colligo, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho qui illi natura invalidus et angustus et frequenter aestuans erat.

20 Ubi dies redditus — is ab eo quem novissime viderat tertius -, corpus inventum integrum illaesum opertumque ut fuerat indutus: habitus corporis quiescenti quam defuncto similior.

Tabel tijdgebruik (indicativi) in hoofdzinnen, Plinius Epistula 6.16, § 4-20

Tijd	Subject			
	Oom	Ander personage	'men'	Overig (niet-levend)
Imperfectum (roze)	4. erat; regebat 5. studebat	8. orabat	8. egrediebatur	5. oriebatur
Plusquamperf. (blauw)				
Praesens historicum (geel)				
Perfectum (groen)				
Gewoon praesens (oranje)			11. infunditur	